

Československá ekonomika v osmdesátých letech 20. století

*Alexej Bálek**

Vývoj československé ekonomiky v osmdesátých letech, stejně jako jiná období historie, je nutno hodnotit objektivně bez jejich přizpůsobování aktuální politické situaci. Její vývoj se odvíjel od vnitřních a vnějších podmínek té doby, které jsou dnes výrazně jiné. V historickém pohledu je nutno pochopit tehdejší situaci a posuzovat ji z tehdejších souvislostí.

Osmdesátá léta uzavírají období budování socialismu v Československu. Pokus vybudovat v Československu ve spolenectví se Sovětským svazem a dalšími zeměmi nový společenský řád, jakkoliv se slovně opíral o myšlenky Karla Marxe, přebíral dobrovolně i nuceně sovětský model, který ovšem vycházel z jiných myšlenek než Marxových a jiných podmínek než československých. Bylo to zřejmé již na počátku šedesátých let a četné signály to potvrzovaly. Ale reagovat na ně ve správném směru se jednak nemohlo, jednak nechtělo.

Hospodářská soustava Československa byla založena na extenzivní cestě rozvoje. Dokud zde byly zdroje, které bylo možno vtahovat do ekonomiky, byla tempa růstu v Československu vyšší než v západní Evropě. Ovšem kolem roku 1970, kdy byly tyto extenzivní zdroje, zvláště v České republice, vyčerpány a kdy ve světě nastupovala etapa vývoje orientovaného zvláště na kvalitu, materializaci vědy a na efektivní výkon, československá ekonomika jen velmi obtížně držela krok se západní Evropou. Na stejné množství finálního produktu se spotřebovávalo mnohem více energie, surovin, materiálů než v západní Evropě. Československá ekonomika nezachytila podněty, které v západních zemích akcelerovaly dva ropné šoky, jež vedly k technické revoluci ve sféře energetické náročnosti výroby, ke komputelizaci a automatizaci

Československo po druhé světové válce dokázalo po dvě desetiletí vtahovat do svého rozvoje potenciální extenzivní zdroje a zmenšovat rozdíl mezi ním a západní Evropou. Vytvářelo se tak zdání, že tento pokus má naději na úspěch. Ekonomická soustava Československa, jakmile převzala sovětský model, však nebyla připravena na využívání svobody intelektuálního rozvoje, bez kterého lepší společnost vytvořit nelze.

Vytvořený národní důchod v letech 1961–1970 stoupl na 173,3 %, v letech 1971–1980 na 158,2 % a v letech 1981–1989 na 117,8 %.

Produktivita práce (vytvořený národní důchod¹ na 1 pracovníka výrobní sféry) rostla průměrně ročně v osmdesátých letech o 1,3 %, tj. podstatně pomaleji než v letech sedmdesátých (4,3 %).

* Ing. Alexej Bálek, CSc. – externí spolupracovník; Katedra hospodářských dějin, Národohospodářská fakulta VŠE v Praze (alexej.balek@telecom.cz).

1 Článek se opírá o statistické údaje tehdejší statistiky. Závěry z nich však přihlížejí k jejich odlišnostem proti dnešku. Např. do národního důchodu, či osobní spotřeby se nezahrnovaly služby nevýrobní povahy.

Tab. č. 1: Národní důchod a HDP² (1980=100)

Země	1980	1984	1985	1986	1987	1988	1989
ČSSR	100,0	105,6	108,7	111,5	113,8	117,0	117,7
Belgie	100,0	103,0	103,9	105,6	107,6	112,7	117,1
Dánsko	100,0	109,3	113,9	118,1	117,4	119,1	120,4
Francie	100,0	105,8	107,8	110,3	112,5	117,3	121,8
Nizozemsko	100,0	102,4	105,1	107,2	108,4	111,1	115,6
Portugalsko	100,0	101,7	104,5	108,8	114,6	119,1	125,2
Rakousko	100,0	104,2	106,7	108,0	110,1	114,4	118,9
USA	100,0	111,0	115,1	118,8	123,1	128,5	132,1

Lze odhadovat, že produktivita práce v Československu ve srovnání s Belgií, Nizozemskem, Rakouskem, Švédskem a Německem dosahovala 53 % jejich úrovně. V Československu byla při tom značně vyšší energetická a surovinová spotřeba, nižší technická úroveň průmyslu (zaostávala za světovým vývojem o 5–15 let a toto zaostávání se začalo projevovat od sedmdesátých let).

Dále je třeba poukázat na to, že trvalá převaha poptávky nad nabídkou komplikovala život lidí i podniků a nepůsobila jako faktor růstu ekonomiky a její efektivnosti srovnatelný se západní Evropou. A to nesporně bylo jednou z příčin pádu socialismu.

Úroveň celkové vybavenosti československého národního hospodářství elektrotechnikou dosahovala necelé třetiny kapitalistických zemí s podobným ekonomickým potenciálem. Značná část investic směřovala do výstavby, která v evropském měřítku již byla zaostalá. Přitom podíl akumulace na užitém národním důchodu klesal (z 24,7 % v roce 1980 na 15,5 % v roce 1989). Technickou úroveň československého národního hospodářství zhoršovalo zaostávání ve všech prvcích regulace, řízení a automatizace. Československo zaostávalo ve specializaci v téměř všech svých odvětvích a v mezinárodní dělbě práce. Studená válka vytvářela značné překážky zapojení Československa do mezinárodní dělby práce.³ V zemích RVHP však vzájemné dodávky zboží a služeb nedávaly potřebný prostor pro růst efektivnosti. Sovětský ekonomický systém, který vládl v socialistických zemích nevytvářel potřebný tlak na konkurenceschopné fungování ekonomiky jak uvnitř každé z nich, tak mezi nimi.

2 1980 = 100¹, výpočet ze stálých cen národních měn.

3 Cocom (Coordinating Committee on East-West Trade Policy) speciální koordinační výbor zemí NATO zřízený 1. 1. 1950 pro kontrolu vývozu do bývalých komunistických zemí; členové: všechny státy NATO kromě Irsku a Španělska, též Japonsko. Zaměřoval se na vypracování seznamů zboží, jejichž vývoz je do zmíněných zemí zakázán; zákaz vývozu se týkal původně zbraní, zařízení pro jadernou energii a některých průmyslových zařízení; postupně byl rozšířen o tzv. strategické výrobky, které zahrnovaly elektronické součásti, počítače, roboty, počítačové kontrolní techniky atd. 31. 3. 1994 ukončil svou činnost.

Tab. č. 2: Obrat zahraničního obchodu v USD v roce 1989

Země	Celkem	Na obyvatele	
		USD	ČSSR=100
Československo	28 732	1 836	100
Belgie a Lucembursko.	200 987	19 494	1 062
Finsko	47 887	9 654	526
Francie	371 330	6 612	360
Maďarsko	18 387	1 736	95
Nizozemsko	212 143	14 305	780
Norsko	50 737	11 995	654
Polsko	23 240	614	33
Portugalsko	31 867	3 044	166
Rakousko	71 302	9 357	510
Španělsko	115 896	2 986	163

Objem zahraničně obchodního obrátu v přepočtu na obyvatele byl výrazně nižší ve srovnání s menšími západoevropskými zeměmi. V roce 1989 činil vývoz Československa na obyvatele 13 909 Kč franko hranice dovážejícího státu (924 USD), z toho do RVHP 7 491 Kč. Pro srovnání vývoz Belgie a Lucemburska na obyvatele v roce 1989 činil 9 880 USD, tj. byl 10,7krát vyšší. Obdobný nepoměr byl i u dovozu. V letech 1970–1989 se vývoj objemu zahraničního obchodu vyvíjel značně pomaleji než v zemích západní Evropy.

Vedle toho podíl ČSSR a sousedních zemí RVHP na světovém obchodu stagnoval, kdežto podíl západoevropských států rostl.

Výsledný efekt zahraničně obchodní výměny v té době ukazuje např. vývoj rozdílu mezi hodnotou dovážených surovin a hodnotou vývozu. Československá ekonomika sice zvýšila po roce 1970 svůj transformační výkon, ale výkon srovnatelných západoevropských zemí byl minimálně dvojnásobný až čtyřnásobný.

Dokumentuje to např. vývoj **směnných relací** (vztah vývozních a dovozních cen). Od sedmdesátých let se zhoršovaly. Zapojení do mezinárodní dělby práce bylo nízké. Bylo to dáno směrem na západ podmínkami studené války, směrem na východ velmi nízkou efektivností integračního procesu socialistických zemí

V RVHP probíhaly integrační procesy nesmírně pomalu a byly v jistém smyslu brzdou růstu efektivnosti celé socialistické soustavy. Tato skutečnost, spolu s embargem ze strany kapitalistických států, velmi přispívala k nadměrné materiálové náročnosti československého vývozu. To na druhé straně prohloubilo nedostatečnou specializaci strojírenství. Napětí v bilanci zahraničního obchodu vedlo k restrikci dovozních potřeb a to pochopitelně zvyšovalo nákladovost, ústilo do nižší inovační aktivity. Šířka sortimentu v průmyslové výrobě v Československu měla za následek, že výrobní série byly hluboko pod optimem, což zvyšovalo náklady a přispívalo k nedostatečné efektivnosti československé ekonomiky.

Jeden ze znaků nedostatečného fungování plánovitého hospodářství byla černá a šedá ekonomika.⁴ Vznikala a rozvíjela se protože oficiální ekonomika nedokázala zabezpečovat poptávku po požadovaném zboží a službách na jedné straně a nedávala dost příležitostí k uplatnění schopností lidí a k adekvátním legálním výdělkům na straně druhé. Příčinou byla státní forma vlastnictví a přílišná centralizace. Nerovnováha mezi poptávkou a nabídkou umocňovala šance stínové ekonomiky. Je obtížné kvantifikovat rozsah stínové ekonomiky. Pro Československo roku 1989 udávají někteří autoři, že tvořila 6 % HDP.

V oblasti osobní spotřeby bylo v Československu dosaženo vysokého stupně nasycení základních potřeb všech vrstev obyvatelstva. Nebyla nezaměstnanost ani bezdomovci. Výrazně odlišná však byla, ve srovnání se západní Evropou, vybavenost a spotřeba domácností.

Tab. č. 3: Osobní spotřeba na 1 obyvatele v ČSSR v %

	1975	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89
1948 = 100	319	337	335	340	331	337	342	348	355	364	381	387
1979 = 100	95	100	99	101	98	100	101	103	105	108	113	115
1975 = 100	100	106	105	107	104	106	107	109	111	114	119	121

Životní úroveň obyvatelstva se po celé období vyvíjela podle modelu založeného na začátku orientace země na socialismus. Tento směr byl reakcí na problémy konce čtyřicátých a začátku padesátých let a odpovídal ideologickým představám té doby. Daný model zajišťoval práci pro všechny, rovnostářské uspokojování základních složek životní úrovně v podobě standardního zboží. Preferoval společenskou spotřebu před osobní. Podíl společenské spotřeby byl v mezinárodním srovnání extrémně vysoký a neměl adresný sociální charakter, tj. nebyl faktorem růstu efektivnosti, ale vedl k plýtvání. Celý hospodářský mechanismus byl tomuto modelu přizpůsoben a postupem doby se jeho logika prohlubovala. Projevilo se to v tom, že se kvantitativní vývoj životní úrovně v Československu od konce sedmdesátých let do roku 1986 podstatně zbrzdil. Jeho kvalitativní vývoj se nedostatků z padesátých a šedesátých let prakticky nezbavil do konce socialismu v Československu (nerovnoměrnost zásobování, omezený sortiment, byrokratismus v poskytování služeb atd.). V sedmdesátých letech činil průměrný roční růst **osobní spotřeby⁵ na 1 obyvatele** v Československu 2,6 %, v letech 1981–1989 pouze 1,6 %. Životní úroveň obyvatelstva v osmdesátých letech rostla výrazně pomaleji než v západní Evropě, a to jak kvantitativně, tak kvalitativně. Bylo to dáno jednak nižšími tempy růstu národního důchodu (HDP) proti sedmdesátým letům, jednak tím, že podíl osobní (soukromé) spotřeby na HDP klesal a byl ve srovnání s řadou západoevropských zemí značně nižší (v průměru o deset procentních bodů).

Jestliže porovnáme podíl výdajů na zdravotnictví a vzdělání na neplacených službách pak vidíme, že v Československu – 60 % – je výrazně nižší než v západní Evropě – 85 % – (Rakousko 96 %, Švédsko 90 %, NSR 94 %, Francie 82 %). Přitom podíl neplacených služeb na HDP byl v ČSSR přibližně stejný jako v uvedených zemích (13,3 %). Z toho vyplývá, že Československo zaostávalo za srovnatelnými západoevropskými zeměmi v oblasti zdravotnictví a vzdělání. Úroveň československého zdravotnictví můžeme nepřímo posoudit podle

4 Stínová ekonomika existuje více méně všude a má různé formy. Objevuje se řada zastánců stínové ekonomiky, kteří v ní vidí zdroj růstu, jiní vidí především její negativa.

5 Osobní spotřeba zahrnuje veškeré výrobky a služby výrobní povahy, které obyvatelstvo získává pro svou osobní spotřebu.

vývoje střední délky života (naděje na dožití). Úroveň vzdělávání podle počtu vysokoškoláků. Počet vysokoškoláků na 10 000 obyvatel činil v roce 1989 v Československu 119, v Belgii 260, Dánsku 247, ve Finsku 313, ve Francii 284, v SRN 284, v Nizozemsku 282, v Rakousku 264, Švédsku 219, v USA 560, v Japonsku 218, v SSSR 185.

Průměrné roční reálné mzdy rostly v letech 1971–1980 o 2,1 %, v letech 1981–1989 o 0,6 %, tedy tempem, které obyvatelstvo nemohlo vnímat. Průměrný měsíční starobní důchod činil v roce 1970 980 Kč, v roce 1980 1406 Kč a v roce 1989 1955 Kč. Podíl průměrného starobního důchodu na průměrné mzdě se pohyboval kolem 54 %⁶.

Vývoj životní úrovně a ostatních podmínek se odrážel rovněž ve vývoji obyvatelstva. V osmdesátých letech se v Československu snižovala porodnost, úmrtnost se udržovala na relativně vysokých číslech. Střední délka života⁷ (naděje na dožití), jako jeden ze souhrnných ukazatelů kvality života v Československu, prakticky stagnovala, zatím co v západní Evropě rostla.

Tab. č. 4: Naděje na dožití při narození v Rakousku a v Československu

Rok	Muži		Ženy	
	Rakousko	ČSSR	Rakousko	ČSSR
1970	66,6	66,2	73,7	72,9
1980	69,0	66,8	76,1	74,0
1982	69,4	67,1	76,6	74,4
1984	70,0	67,1	77,2	74,3
1985	70,4	67,2	77,4	74,6
1990	72,6	67,6	78,1	75,4

Ukazuje se, že v Rakousku po roce 1970, kdy naděje na dožití byla stejná jako v Československu, byl růst délky života v roce 1990 u mužů 4,3krát vyšší a u žen 1,8krát vyšší než v Československu.⁸

Obdobný pohled dostaneme i s ostatními zeměmi západní Evropy. (NSR 1984/66: 71,5 muži, 78,1 ženy, 1989 :72,6–79,4, Španělsko 1980/82: 72,5–78,6, 1989: 73,4–80,5).

Život většiny obyvatelstva byl provázen různými nejistotami, které v normálních situacích neexistují. Jde především o sešňování života v oblasti svobody projevu, svobody pohybu, omezení v zaměstnání, omezení v oblasti vzdělávání. Nespokojenost obyvatelstva byla podporována situací mnoha nejistot v oblasti zásobování zbožím a službami. Cena pomeranče, stejně jako ostatního zboží, byla jednotná po celém území republiky, ale možnost jeho koupě byla nejistá. Obyvatelstvo bylo danou situací velmi nespokojeno, ale lidé se jí museli přizpůsobovat. Nemohli v podstatě jinak. Ti, kteří se vzepřeli byli na podstatnou část délky svého života vyřazováni ze svého života. Ukazují to např. prověrky ze začátku sedmdesátých let. Jimi postižení lidé byli v podstatě „odsouzení“ na doživotí. Kdo nepochopí tuto skutečnost, soudí nespravedlivě a nehodnotí danou dobu objektivně.

⁶ V roce 2004 v České republice 42,7 %.

⁷ Při narození.

⁸ V letech 1990–2005 v České republice naděje na dožití stoupla u mužů z 67,6 let na 72,9, tj. o 5,3 let a u žen z 75,4 let na 79,1 let, tj. o 3,7 let.

Nespokojenost s danou situací v osmdesátých letech vzrůstala. V listopadu 1989 se neobjevila ani malá demonstrace na podporu režimu.⁹ Není známo, že by se aspoň někteří členové ústředního výboru KSČ, o takové vystoupení pokusili.

Specifické poměry po druhé světové válce na vesnicích (odsun německého obyvatelstva a přechod na velkovýrobní zemědělství) vytvořily situaci, kdy značné množství zemědělských usedlostí bylo volných a trh s nimi byl pro městské obyvatele výhodný. Tak vzniklo chalupářství jako specifická reakce na dobu. Umožňovalo vedle rekreace individuální tvořivou činnost.

Celkově nutno říci, že dané vědomí obyvatelstva bylo významným faktorem problémů v ekonomice, které na druhé straně toto vědomí obyvatelstva prohlubovaly.

V Československu se vytvářela po druhé světové válce struktura ekonomiky podle „poptávky“ socialistických zemí a zvláště Sovětského svazu. Československo se v důsledku toho – jako relativně rozvinuté země – muselo orientovat na vývoz hotové produkce a dovoz surovin a polotvarů. Přitom bylo odtrženo od světového vědecko-technického pokroku a výhod, které poskytuje širší mezinárodní dělba práce.¹⁰ Mluvílo se o tom, že Československo je kovárnou socialistických zemí ačkoliv fakticky – vzhledem ke své velikosti – úlohu technicko-inovačního centra hrát nemohlo. Tato situace se promítala do efektivnosti československé ekonomiky a vedla k tomu, že v osmdesátých letech začala kolabovat. Struktura průmyslu odpovídala úloze Československa v rámci RVHP. Byl zde nadměrný podíl palivo-energetického a hutního průmyslu a na druhé straně nízký podíl odvětví a oborů (např. elektronického průmyslu), které jsou nositeli pokroku v rozvoji ekonomiky i společnosti.

Do osmdesátých let vstupuje zemědělství v Československu jako relativně stabilizované odvětví s průměrným ročním růstem hrubé zemědělské výroby na pracovníka 3,3 %. Při analýze tohoto čísla je nutno ovšem vidět, že počet pracujících v zemědělství v roce 1989 klesl proti roku 1980 o 10 %. V tomto desetiletí byla zabezpečena spotřeba potravin (mírného pásma) domácí výrobou. Jednotná zemědělská družstva, jakkoliv těžké bylo období kolektivizace, dávala svým členům podmínky pro život, které byly srovnatelné s úrovní zaměstnaných v jiných odvětvích. Dokonce se tehdy v KSČ objevovaly názory, že je třeba ze zemědělství odsávat více zdrojů. JZD, jakkoliv byla jejich existence zatížena ideologickými představami své doby, vytvořila pro své členy pracovní podmínky bližší ostatním odvětvím a zbavila je závislosti na malovýrobním hospodaření na půdě. Začaly existovat dovolené, normální pracovní doba atd.

Struktura československé ekonomiky byla produktem doby pokoušející se o socialistickou cestu a zároveň produkující její konec srovnatelně nízkou efektivností ekonomiky.

Československo od doby svého vzniku v roce 1918 se potýkalo s výraznými ekonomickými a civilizačními rozdíly mezi Slovenskem a českými zeměmi.¹¹ Jejich odstraňování se objektivně nemohlo vejít do časového období jedné či dvou generací. Tato skutečnost – přes značné úspěchy vyrovnávacího procesu – se promítala do vnitřní stability Československa a podílela se na jeho dvou rozpadech (1939, 2003).

Po druhé světové válce se odstraňování rozdílů mezi Slovenskem a českými zeměmi stalo trvalou součástí vládní politiky. Její možnosti se s časem měnily. Hlavní omezení –

9 V únoru 1948 se demonstrace proti nastupující politice objevila.

10 Československo v osmdesátých letech bylo významně odděleno od světového pohybu výrobních faktorů a finančních zdrojů, což se projevovalo v zaostávání úrovně produktivity práce a efektivnosti ekonomiky. Tedy i životní úrovně obyvatelstva.

11 Dobový pojem.

jak vyplývá z analýzy na jiných místech tohoto článku – spočívaly v nízké efektivnosti ekonomického mechanismu (ekonomické soustavy). Složitost tohoto problému byla též v tom, že extenzivní zdroje byly v České republice vyčerpány o deset let dříve než na Slovensku.

Nicméně¹² národní důchod na obyvatele, který na Slovensku v roce 1948 činil 61,2 % úrovně českých zemí se zvýšil v roce 1960 na 74,4 %, v roce 1970 na 78,9 %, v roce 1980 na 85,2 % a v roce 1989 na 87,7 %. Takový výsledek je samozřejmě ovlivněn vývojem obou stran.

Pro celkovou charakteristiku vyrovnávacího procesu použijeme ještě několik pohledů. Začneme osobní spotřebou na obyvatele. V roce 1950 činila na Slovensku 75,4 % českých zemí, v roce 1960 82,3 %, v roce 1970 85,6 %, v roce 1980 91,4 % a v roce 1989 91,6 %. Průměrná mzda na Slovensku v roce 1950 činila 88,1 % českých zemí, v roce 1960 se zvýšila na 96,7 % a od roku 1966 se držela na 98 %.¹³

Velmi výraznou stránkou vývoje Československa představuje skutečnost, že ukazatel tvorby zdrojů na Slovensku byl většinou nižší než ukazatelé jejich užití. Bylo tomu tak proto, že rozvojové stránky Slovenska (např. investice, školství) byly po celou dobu až do roku 1989 v centru pozornosti.

Investice na obyvatele byly na Slovensku v letech 1951–1990 o 9,4% vyšší než v České republice. Nicméně jejich efektivnost byla nižší. Obdobný pohled dávají ukazatelé akumulace. Celkové užití zdrojů na Slovensku bylo v tomto období vyšší než jejich tvorba. Tento stav podle různých diskusí v té době vedl k podinvestovanosti v českých krajích.

Tab. č. 5: Investice na obyvatele na Slovensku (ČSR=100)

Období	1951–60	1961–70	1971–80	1981–1989	1981–90	1951–90
	106,9	106,3	107,8	102,9	102,7	109,4

Osmdesátá léta se vyznačují v československé ekonomice výrazným zpomalením růstu většiny ukazatelů. Tento pohyb měl různou podobu z hlediska národních republik. Na Slovensku byl, díky určitým trvajícím extenzivním zdrojům, poněkud rychlejší růst tvorby národního důchodu (průměrně ročně 2,6 % oproti 1,5 % českým) a průmyslu (průměrně ročně 3,0 % ve srovnání 2,2 % českými).

Tempa růstu investic se vyrovnala díky tomu, že na Slovensku se podíl fondu akumulace na užitém národním důchodu snížil rychleji než v českých zemích. To zároveň umožnilo, že na Slovensku mohla průměrná roční osobní spotřeba růst v letech 1981–1989 rychleji než v českých zemích (2,3 % oproti 1,6 %). Podíl fondu akumulace na užitém národním důchodu však byl na Slovensku vždy o několik bodů vyšší.

Přesun zdrojů z českých zemí na Slovensko pokládali mnozí za brzdu rozvoje Československa, což z dnešního pohledu, mohlo odvádět pozornost od toho zásadního.

Problém vyrovnávání ekonomické, civilizační či kulturní úrovně je tak či onak na scéně světa i Evropy. Zkušenosti Československa, nehledě na systémové odlišnosti po druhé světové válce, ukazují, že je to generační problém a že i mnohé úspěchy na tomto poli vyšší celek hned neupevňují. V osmdesátých letech byla otázka „kdo na koho doplácí“

12 Měřeno vytvořeným národním důchodem bez čisté produkce zahraničního obchodu.

13 Reálné mzdy se v letech 1999–2005 zvýšily na Slovensku pouze o necelých 5 %, v České republice o více než 38 %. Reálný průměrný starobní důchod se na Slovensku zvýšil v tomto období o 4 %, v ČR o 19 %.

velmi živá a končila v momentě, kdy Česká a Slovenská republika ukázaly jak se vyvíjely jako samostatné státy.¹⁴

Závěrem je třeba říci, že rozdíly v ekonomické úrovni Československa a západoevropských zemí v osmdesátých letech se přestaly zmenšovat a naopak se začaly zvětšovat. V tomto období vyvrcholily v Československu problémy, které vytvářel daný model ekonomiky a daný politický systém. Pokles podílu akumulace byl známkou neschopnosti daného ekonomického systému zabezpečovat příští rozvoj. Vylučování lidí z ideologických důvodů z konkrétní práce, tvůrčí činnosti či společnosti pochopitelně oslabovalo potenciál země. Československo bylo součástí RVHP, která však nedokázala zajistit mezinárodní dělbu práce, která by generovala efektivní růst.

Literatura

- [1] BÁLEK, A. (1973). *Specifické problémy české ekonomiky*. Ekonomický ústav ČSAV, 1973.
- [2] BÁLEK, A. (1993). *Entwicklung der Tschechischen Republik in der Tschechoslowakei 1918–2000*. Praha : ÚHP, 1993.
- [3] BÁLEK, A. (1990). *Vývoj České a Slovenské republiky*, ÚP ČR, Praha, 1990.
- [4] BÁLEK, A. (2000). *Demografický vývoj zvyšuje rizika v ekonomice*. *Hospodářské noviny* 2000, 11, 10, str. 8.
- [5] FASSMANN, M. (2002). *Stínová ekonomika – I. Pohledy, 2002*, Edice SAP, Českomoravská konfederace odborových svazů.
- [6] FASSMANN, M. (2003). *Stínová ekonomika –II. Pohledy, 2003*, Edice SAP, Českomoravská konfederace odborových svazů.
- [7] FASSMANN, M.; PICK, M.; POPELOVÁ, H.; TOMAN, L. (2006). *Vývoj a mezinárodní srovnání některých segmentů životní úrovně občanů ČR*, Pohledy, květen 2006.
- [8] FASSMANN, M. (2006). *Stínová ekonomika – III, Pohledy, 2006*, Edice SAP, Českomoravská konfederace odborových svazů.
- [9] TIMOFEJEV, L. (2000). *Institucionalnaja korrupcija*, Rossijskij gosudarstvennizj gumanitarnyj universitet. Moskva, 2000.
- [10] KOSTA, J. (1978). *Abriss der sozialökonomischen Entwicklung der Tschechoslowakei 1947–1977*. Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 1978.
- [11] KOSTA, J. (2005). *Česká/československá ekonomika ve světě měnících se systémů*. Ostrava, 2005.

14 HDP na 1 obyvatele v paritě kupní síly (v %)

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ¹⁾
EU 15	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
USA	136,0	138,5	135,4	133,1	135,4	141,7	137,7	...
Česká republika	62,1	57,7	59,4	60,7	62,1	64,5	67,3	69,1 ¹⁾
Slovensko	39,8	43,2	44,2	46,7	47,6	48,6	50,7	52,2 ¹⁾
Rakousko	114,5	114,4	111,3	109,8	110,3	112,1	113,1	...

1) Odhad

- [12] KALINOVÁ, L. (1999). *K sociálním dějinám Československa v letech 1969–1989*. Praha, 1999.
- [13] PRŮCHA, V. a kol. (1982). *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu*. Nakladatelství Svoboda, 1982.
- [14] PRŮCHA, V. a kol. (2004). *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. Brno : nakladatelství Doplněk, 2004.
- [15] ZEMAN, K. a kol. (1990). *Postavení ČSSR ve světové ekonomice v období osmdesátých let*. Ekonomický ústav ČSAV, 1990.
- [16] Statistické ročenky České a Slovenské federativní republiky 1990, 1991, 1992 a České republiky 2004,2005,2006.
- [17] Vývoj České a Slovenské republiky, Ústav prognózování České republiky, září 1990.

Československá ekonomika v osmdesátých letech 20. století

Alexej Bálek

Abstrakt

Studie analyzuje vývoj ekonomiky Československa v období osmdesátých let, poslední dekádě existence socialismu. Ukazuje, že Československo nezachytilo podněty, které v západních zemích akcelerovaly dva ropné šoky, jež vedly k technické revoluci ve sféře energetické náročnosti výroby, ke komputelizaci a automatizaci.

Dokládá na číslech, že tempa růstu československé ekonomiky se v osmdesátých letech zpomalila a byla nižší než v západní Evropě. To vedlo k tomu, že rozdíly v úrovni československé ekonomiky se oproti srovnatelným zemím západní Evropy začaly opět zvětšovat.

Zapojení do mezinárodní dělby práce bylo nízké. Směrem na Západ to ovlivňovala zvláště studená válka, směrem na Východ velmi nízká efektivnost integračního procesu socialistických zemí. Dokumentuje to např. nepříznivý vývoj směnných relací (terms of trade).

Struktura československé ekonomiky byla formována podle „poptávky“ socialistických zemí. Byl zde nadměrný podíl palivo-energetického a hutního průmyslu a nízký podíl odvětví a oborů, které jsou nositeli pokroku v ekonomice a společnosti.

Životní úroveň obyvatelstva se vyvíjela podle modelu založeného na počátku orientace země na socialismus. Celý hospodářský mechanismus byl tomuto modelu přizpůsoben a postupem doby se jeho logika vzdalovala potřebám doby.

Dále studie věnuje pozornost otázce vyrovnání Slovenska na úroveň České republiky, které vstoupilo v roce 1918 do Československa jako nepříliš rozvinutá země. Ukazuje se, že přes značné úspěchy na tomto poli to nevedlo k upevnění Československa. 1. 1. 2003 se Československo rozpadlo na Českou republiku a Slovenskou republiku.

Klíčová slova: extenzivní hospodářský systém; zaostávání úrovně ekonomiky; struktura ekonomiky; integrační proces v RVHP; vyrovnávání ekonomické úrovně regionů.

Czechoslovak Economy in 1980s

Abstract

The Study analyzes the development of the Czechoslovak economy in the 1980s, which was the last decade of the existence of socialism. It shows that Czechoslovakia did not catch impulses which two oil shocks accelerated in Western countries, and which led both to the technical revolution in sphere of energy intensity of production and to computerization and automation.

It documents that growth rate of the CS economy in the 1980s was decelerated and lower than in the Western Europe. The consequences of this trend were reflected in the fact that differences between CS economy and similar countries of the West were continuously deepened.

The integration into international distribution of labour was low. As regards the West it was influenced particularly by the circumstances of the Cold War, as for the East by very low efficiency of integrating process of the socialist countries. It can be documented, for example, by the unfavourable progress in terms of trade.

The structure of the CS economy was formed in accordance with „demands” of the socialist countries. There were both abnormal proportion of the fuel-energetic and metallurgic complex, and the low proportion of those economic sectors being vehicles of progress in economy and society.

The living standard of inhabitants was based on model grounded on socialist principles. The complete economic mechanism was to this model adopted. And over time the logic of the system drew apart the needs of the state.

Thenceforth the study gives attention to the problem of equation of Slovak and Czech economy after 1918 when Slovakia, as not too much developed country, and Czech lands were united in one state. In spite of considerable successes in this field this has not led to consolidation of Czechoslovakia. On the 1st January 2003 Czechoslovakia has split up and two new states originated – Czech Republic and Slovak Republic.

Key words: extensive economic system; backwardness of economic level; structure of economy; integration process in Comecon; stabilization of region economic level.